

ΜΑΡΘΑ ΠΑΤΛΑΚΟΥΤΖΑ

ΟΙ ΜΑΝΕΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

—*—
ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

*Έχασαν τη ρίζα τους,
έχασαν τα κλαδιά τους,
όμως, ποτέ κανείς δεν
κατάφερε να κλέψει
την ψυχή τους.*

ΤΙΤΛΟΣ: Οι μάνες του Πόντου
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Μάρθα Πατλάκουτζα
ΣΕΙΡΑ: Ελληνική λογοτεχνία
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Μαριάννα Σωκράτους
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Εκδόσεις Έξη
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Εκδόσεις Έξη

Copyright © Μάρθα Πατλάκουτζα
Copyright © 2020 Εκδόσεις Έξη

ISBN: 978-618-5240-41-7

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν.2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται η κατ' οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και γενικώς αναπαραγωγή, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση σε οποιαδήποτε μορφή και εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις Έξη
Λουίζης Ριανκούρ 13
11523 Αθήνα
Τηλ.: 211 4111078
www.ekdoseiseksi.gr
email: info@ekdoseiseksi.gr
facebook: Εκδόσεις ΕΞΗ

Μάρθα Πατλάκουτσα

ΟΙ ΜΑΝΕΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Εκδόσεις Έξη

Πρόλογος

Το βιβλίο αυτό είναι εμπνευσμένο από την αληθινή ζωή της Δωροθέας Σουντουλίδου, γιαγιάς του συζύγου μου.

Καθώς ξετύλιγα το κουβάρι της ζωής της, μυήθηκα στο επώδυνο χθες της γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού. Τα όσα πέρασε η ίδια, η μητέρα της, Σοφία, και η γιαγιά της, Ευγενία, με συγκλόνησαν.

Αισθάνθηκα, λοιπόν, την ανάγκη να αποδώσω έναν φόρο τιμής σε αυτούς που πέθαναν άδικα και βάνουσα. Αλλά και σε αυτούς που σώθηκαν και δεν ξέχασαν να μας διηγηθούν τη φρίκη που βίωσαν στον ματωμένο δρόμο του ξεριζωμού.

Και οι τρεις γυναίκες ένιωσαν τον μέγιστο πόνο για αυτά που άφησαν πίσω, όχι μόνο τα υλικά, αλλά κυρίως τ' απομεινάρια της ψυχής τους...

Το καράβι της ζωής τους θα προσαράξει στον Καύκασο. Αλλά η Τραπεζούντα θα συνεχίζει να ζει μέσα τους. Γίνεται μια πληγή που αιμοραγεί. Και πάνω που νιώθουν την ελπίδα να τους χαμογελά, πρέπει για δεύτερη φορά να φορτώσουν τις ψυχές τους σε μπόγους και να γυρέψουν καταφύγιο στην

αγκαλιά της Ελλάδας, της πατρίδας που θα τους δεχτεί με καχυποψία.

Κατοχή, εμφύλιος, φτώχεια, ανέχεια. Όταν η ζωή αναμετριέται με το θάνατο, η ύπαρξη του ανθρώπου κλονίζεται, δοκιμάζεται. Η Δωροθέα δοκιμάστηκε και πάλεψε πολλές φορές με τη σκληρότητα της πραγματικότητας.

«Πουλί μ', γεννήθηκα για να παλεύω. Φοβάμαι μόνο τον Θεό. Με το θεριό, τον άνθρωπο, θα τα βγάλω πέρα», έλεγε και τα κατάφερε με το πείσμα και τη δύναμή της, με την καλοσύνη της και με την ελπίδα να ξεπλένει τον πόνο της απώλειας.

Σε όλη της τη ζωή έδωσε πολλή αγάπη και δεν κράτησε μέσα της καμία κακία. Δεν ζήλεψε τον πλούτο και συμπόνεσε με ό,τι είχε και δεν είχε τον κάθε βασανισμένο. Ήξερε πολύ καλά τι πάει να πει πείνα και φτώχεια και με όλη της τη δύναμη στήριζε όποιον μπορούσε.

Και σαν βάστηξε στον μυρωμένο κόρφο της το πρώτο της εγγόνι, γαλήνεψαν τα σωθικά της, ψήλωσε η ψυχή της.

Η ζωή έχει τα κέφια, τους μπελάδες, τις ακεφιές, τις γλύκες της. Γι' αυτό και τη ζωή, την πάμε όπως μας πάει...

Μάρθα Πατλάκουτζα

Γεννήθηκα στον Καύκασο

23 Ιούνη 1920

Παραμονή του Αϊ-Γιάννη του Κλήδονα, κάτω απ' τ' αστέρια, το άγγιγμα του χρόνου περίμενε ν' ανάψουν οι φωτιές. Όλη τη μέρα τ' αγόρια μάζευαν ξερόκλαδα από τα δάση στους πρόποδες του Καυκάσου και τα νεαρά κορίτσια γύριζαν από σπίτι σε σπίτι μαζεύοντας παλιά αντικείμενα: ψάθες, κόσκινα, ξύλα και ό,τι άλλο προσφερόταν για κάψιμο. Όλα στοιβάχτηκαν στο κέντρο της πλατείας στη μικρή πόλη της Γάγγρας*. Με το μυαλό και την καρδιά σε εγρήγορση έβλεπαν «πώς κλώσκειται ο ήλεν**», μέχρι επιτέλους να έρθει το σύθαμπο για να βάλουν μπουρλότο στις φωτιές.

Και τότε, σ' όλα τα σταυροδρόμια της πόλης τρα-

* Πόλη στην Αμπχαζία, η οποία συναντάται στα βορειοδυτικά της Γεωργίας και εκτείνεται σε πέντε χιλιόμετρα στη βορειοανατολική ακτή της Μαύρης Θάλασσας, στους πρόποδες του όρους Καυκάσου.

** Πώς γυρίζει ο ήλιος.

νές οι φλόγες χίμηξαν αχόρταγα να διώξουν το σκοτάδι. Οι χιονισμένες βουνοκορφές στα τριγύρω βουνά του Καυκάσου καμάρωσαν για τις νιες και τα παλικάρια, που με έξαψη πηδούσαν πάνω από τις θεριευμένες φωτιές κραυγάζοντας: «αέτς να σπάν'νε οι τουσμάν, αέτς να στραβούνταν οι τουσμάν', αέτς να ξεραίνταν τα κεπ'ια και τα χωράφε τουν*» και «εξέβαμεν ασό κακόν καιρόν και εσέβαμεν σον καλόν**».

Τρεις φορές πήδησαν πάνω από τις φλόγες, νιώθοντας ως το μεδούλι της ύπαρξής τους τη μαγική δύναμη της φωτιάς. Το καθαρτήριο πυρ θα κατέστρεφε κι εκείνη τη χρονιά κάθε παλιό και θα οδηγούσε σε μία καλύτερη νέα αρχή.

Μόνο που σ' ένα σπιτικό δεν ακούγονταν φωνές χαράς κι έξαψης, αλλά πόνου. Μια κόρη κοιλοπονούσε, και κάθε λεπτό που περνούσε, ένιωθε να της σκίζουν τα σωθικά. Έσφιγγε δόντια και γροθιές. Πάλευε με τον Χάρο. Κανένας ήχος δεν μπορούσε να κάνει τον πόνο να περάσει κι έτσι η κοπέλα γράπωσε με το ένα χέρι το σεντόνι και με το άλλο το χέρι της μητέρας της.

«Μάνα, δεν αντέχω άλλο. Τα σωθικά μου σκίζο-

* Έτσι να σκάσουν οι εχθροί μας, έτσι να τυφλωθούν οι εχθροί μας, έτσι να καούν τα χωράφια και οι κήποι τους.

** Φεύγουμε από τον κακό καιρό και μπαίνουμε στον καλό.

νται», κατάφερε να αρθρώσει η Σοφούλα ανάμεσα σε δυο επώδυνες τσιρίδες.

«Βάστα, κορίτσι μου, και φτάνει η ώρα», της ψιθύρισε στ' αυτί η μητέρα της, η κυρα-Ευγενία.

Με τον ιδρώτα να κυλάει ποτάμι από το κατάλευκο πρόσωπό της, η κοπέλα έστρεψε ικετευτικά το βλέμμα της στη μαμή. Σε αυτήν και στον Θεό είχε απιθώσει όλες τις ελπίδες της.

Η κυρα-Αλεξανδρίτσα ένιωσε το βλέμμα της ετοιμόγεννης Σοφούλας και με φωνή βαθιά σαν 'ρσενικό στην τρανή του νιότη, πήρε να δίνει τις εντολές της. Παρά την ταραχή και την αγωνία που ζεματούσε εκείνη την κάμαρη, τα μάτια της, σαν τα νερά ήρεμης λίμνης, πρόδιδαν πως ήξερε πολύ καλά τι έκανε. Με τα γεμάτα ζάρες χείλη της μουρμούριζε άλλοτε ζόρκια κι άλλοτε προσευχές, ενώ οι ασπριδερές τρίχες, από καιρό φυτρωμένες στο πηγούνι της, την έκαναν να μοιάζει με γριά μαϊστρα.

«Σουτ!» έκανε νόημα στην κυρα-Ευγενία και με τα παραμορφωμένα από αρθριτικά χέρια της μάλαξε τη σφιχτή σαν πέτρα κοιλιά της ετοιμόγεννης. Άνοιξε με αποφασιστικότητα τα σκέλια της Σοφούλας κι έχωσε τα έμπειρα χέρια της στα άδυστα του θηλυκού. Σαν ένιωσε τη ζωή να σπαρταρά, χαμογέλασε με καμάρι.

Σε όλη τη Γάγγρα ήταν ζακουστή, γιατί παρέδι-

νε πάντα τον σπόρο του άντρα μεστό και τρανεμένο. Δεν είχε παράπονο. Ως τα εξήντα της χρόνια η κυρα-Αλεξανδρίτσα με τα μαμηλάτικα* είχε θρέψει την ίδια και την πολυάριθμη φαμελιά της.

«Αμάν, Παναίτσα μου, και σε λίγο θα σταματήσει να μας παιδεύει το καφερό...» αποφάνθηκε με σιγουριά και με την ανάστροφη του χεριού της ξεφορτώθηκε το μαύρο κεφαλομάντιλό της. Οι γκρίζες πλεξούδες της, τυλιγμένες γύρω από το γεροντικό κεφάλι της, άστραψαν στο φως του φεγγαριού σαν ένα φωτοστέφανο που της είχαν δώσει οι άγγελοι του κόσμου, που δεν έβλεπε, αλλά ήξερε πως υπήρχαν γύρω της.

Η μαυροντυμένη κυρα-Ευγενία πηγαινοερχόταν ανήσυχη, μα έτοιμη να δώσει κουράγιο σε όλους. Μια έβγαινε από την κάμαρα κι έδινε θάρρος στον γαμπρό της και στην άρρωστη από εγκεφαλικό συμπεθέρα της και μια ορμούσε πίσω στο κορτσούδι της κι έσφιγγε στον κόρφο της το χέρι της Σοφούλας της. Τον θυμόταν καλά τον πόνο της γέννας. Τέσσερις φορές τον είχε νιώσει. Τρία αρσενικά και ένα θηλυκό είχε φέρει στον κόσμο. Ένας κόμπος ανέβηκε στο λαρύγγι της. Η θύμηση των παιδιών της έκανε έναν λυγμό πόνου να τραντάξει βίαια τα σωθικά της.

* Η αμοιβή της μαμής.

«Κάνε κουράγιο, κόρη μου! Έχε πίστη και ο Αϊ-Γιάννης θα ξεκλειδώσει τα σκέλια σου», παρηγόρησε με όλη της τη δύναμη τη θυγατέρα της κι έσφιξε τα δόντια.

Όταν είχε γεννήσει τούτο το θηλυκό, το είχε βασιπτήξει στην αγάλη της.

«Μωρόπουλόν μου, κι εσύ, σαν μεγαλώσεις, θα πονέσεις για το παιδί σου», είχε ψιθυρίσει τότε στο μικροσκοπικό αυτάκι της. Ήξερε από πρώτο χέρι πως την αγωνία της μάνας μπορεί να τη νιώσει μόνο μια μάνα.

Κυρα-Ευγενία, μη συλλογιέσαι άλλο τα χτες, διέταξε το λογισμό της. Παναγιά μου Σουμελά, κάνε να βγει γερό το παιδί που θα με κάμει γιαγιά, λευτέρωσέ το μου κι εγώ να δεις, τον χρυσό σταυρό του Ιορδάνη μου θα σου χαρίσω! της έταξε, σαν είδε πως η νύχτα βάδιζε στις πιο σκοτεινές της ώρες.

Δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει το τάμα της και λίγο μετά τα μεσάνυχτα, ο Άγιος Ιωάννης ο Κλήδωνας φανέρωσε το ριζικό μιας ακόμα ύπαρξης.

Ένα μακρόσυρτο κλάμα τράνταξε τα ντουβάρια. Η εγγόνα της, ένα κατάξανθο αγγελούδι, ροδαλό κι αφράτο, λες και ερχόταν κατ' ευθείαν από τον Παράδεισο για να ζήσει στην κόλαση της γης. Καμιά πίκρα δεν κουβαλούσε το προσωπάκι της. Μόνο μ' ένα ήρεμο χαμόγελο περιεργάστηκε τα πρόσωπα γύρω της.

«Χαϊρλίδικον το μωρόν σ' και καλοπίταγον*! Περαστικά κι άμον σίδερον**!» φώναξε με τρανταχτή φωνή η μαμή και τίναξε το μωρό στον αέρα.

Το κλάμα του ακούστηκε καθάριο και λυτρωτικό ως τη σάλα, όπου καθόταν ο άντρας της Σοφίας.

«Δώρο Θεού είσαι, κοκόνα μου, Δωροθέα θα είν' και τ' όνομά σου!» αναφώνησε η κυρα-Ευγενία και ταυτόχρονα βάρωσε τα χέρια στην ποδιά της για να δηλώσει το θέλημά της. Κι ας έπρεπε σύμφωνα με το έθιμο να πάρει το όνομα της συμπεθέρας.

«Της καλομάνας το πρώτο παιδί να είναι κορίτσι», είπε διπλωματικά η κυρα-Αλεξανδρίτσα.

Με το βλέμμα της έκανε νόημα να αναλάβουν οι άλλες γυναίκες το συμμάζεμα, αφήνοντάς τη να κάνει το δικό της με την ψυχία της. Καθώς ξέπλενε τα χέρια της στην τσίγκινη λεκάνη με το ζεστό νερό, συλλογιζόταν πόσο καυτό ήταν το μαντάτο που θα πήγαινε πεσκέσι στον κυρ-Νικόδημο.

Τι τα θες; Όλοι οι πατεράδες γιους ονειρεύονται πως έσπειραν, μα οι πιο θερμόαιμοι κάμουν κορίτσια! Κορίτσαρος με ένα πουτί δυο οκάδες, συλλογίστηκε και χασκογελώντας φόρεσε την καθαρή πόδια της, χαμήλωσε τα μανίκια της πουκαμίσας της και γύρεψε το κεφαλομάντιλό της.

* Προκοιμένο να γίνει το παιδί σου και πρόθυμο για δουλειές.

** Περσικά και σιδερένια.

Βρε το έφαξε απ' εδώ, βρε το έφαξε απ' εκεί, άφαντο. Η καρδιά της γοργοτύπησε τρομαγμένα. Το αερικό της Κριμαίας είχε ανακατευτεί στις δουλειές της. Και όταν το έκανε αυτό, έδινε τα σημάδια του, που ποτέ δεν ήταν για καλό.

Φουριόζα έσπευσε στον κυρ-Νικόδημο, μα δεν περίμενε την πληρωμή της.

«Φως τ' ομμάτα 'σουν*! Ο Θεόν να χαρίζ' σας από**!»

«Σ' ευχαριστώ, κυρα-μαμή. Πάντα άξια! Μα τι έκαμα;» ρώτησε ο Νικόδημος σκεπτικός και δάγκωσε το κάτω χείλος του.

«Έκαμες το θάμα σου, κύρη μου. Έκαμες κόρη. Α... και για την αμοιβή μου μη σκας! Και να με συμπαθάς τώρα, μα είμαι κομματάκι βιαστική... Κι αύριο μέρα είναι», είπε με γλώσσα που έσταζε ανθόμελο κι άρπαξε στο χέρι την πετρόλαμπα.

Κουτσαίνοντας μια από το ένα στραβό της πόδι και μια από το άλλο, έκανε τη στράτα της βάρκα γιαλό.

«Εεεε...» άνοιξε τη στοματάρα του ο άντρας και κάτι πήγε να πει, μα η σαστιμάρα δεν τον άφησε. Άλλο πάλι και τούτο, συλλογίστηκε. «Κορτσόπον», ξεστόμισε και σαν να γλύκανε η υφή της λέξης πάνω

* Φως, χαρά στα μάτια σας.

** Ο Θεός να σας το χαρίσει, να ζήσει.

στη γλώσσα του. Αχόρταγα ξεροκατάπие για να πάει η γλύκα στα σωθικά του. «Κορίτσαρος», επανέλαβε και χαμογέλασαν τα πυκνά του μαύρα μουστάκια.

Κι έτρεξε στη μάνα του να της πει τα καλά νέα, που συγκινημένη δεν έβγαλε άχνα, παρά έκλαψε από χαρά.

«Να μας ζήσει, γιε μου. Να μου το φέρεις να το ιδώ».

«Ναι, μάνα, θα σου φέρω την κόρη μου. Την ευχή σου».

«Την έχεις, καμάρι μου!»

Ο Νικόδημος υπολόγιζε πολύ τις ευχές. Έτσι καιρόταν και τη μέρα που είχε βάλει στεφάνι, όταν οι καλεσμένοι τού εύχονταν ν' αποκτήσει πολλούς απογόνους. Αγόρια που θα συνέχιζαν το όνομά του. Οι ευχές τους είχαν πιάσει. Μόνο που στη μήτρα της Σοφούλας του πρώτος είχε δέσει ο σπόρος του θηλυκού. Μα τα αερικά γνώριζαν καλά τη δουλειά τους και για να μην κακοκαρδίσουν τους γονείς, της έδωσαν ομορφάδα, εξυπνάδα και καλοσύνη, αλλά δεν σκέφτηκαν στο θέμα της τύχης πως έπρεπε να δώσουν κομματάκι παραπάνω. Κι έφυγαν ήσυχα, ανεμιζοντας με χάρη τη δαντελοπλεγμένη κουρτίνα.

Όσο για το κεφαλομάντιλο, με έναν απότομο αγέρα πέταξε έξω από το παραθύρι και προσγειώθηκε στην πιο τρανή φωτιά της πόλης.

Αναθεματισμένα αερικά, βλαστήμησε η κυρα-μαμή, κλείνοντας την πόρτα πίσω της.

Κάτω από τον βελούδινο ουρανό με τ' άστρα να λαμποκοπούν, σταμάτησε να χαζέψει τις πύρινες φλόγες στο σταυροδρόμι του μαχαλά τους. Τα είχε καταφέρει για μια ακόμα φορά να πάρει ζωή από τον Χάρο. Τον είδε μες στη φωτιά να της χαμογελά σαρκαστικά. Τα βλέμματά τους αναμετρήθηκαν. Θα συναντιόντουσαν ξανά μια άλλη φορά.

«Πεθεράαα», ήχησε τρανταχτή η φωνή του Νικόδημου στο σπίτι.

Η κυρα-Ευγενία πρόβαλε. Στα χέρια της βαστούσε τυλιγμένο σε μια λευκή βαμβακερή κουβερτούλα το σπόρο του γαμπρού της. Με ένα ηλιόλουστο χαμόγελο που έφτασε ως τα τρίςβαθα της ψυχής της, του παρέδωσε το αίμα του.

Ο άντρας έκανε ένα βήμα πίσω. Μπροστά στο θαύμα της ζωής τα είχε χαμένα. Γονάτισε κι ένα δάκρυ ακροβάτησε στα μάτια του. Ήταν πατέρας!

Το πήρε στην αγκάλη του σαν κάτι εύθραυστο, που ακόμα και με τη δέουσα προσοχή θα μπορούσε να σπάσει.

Μου μοιάζει, συμπέρανε στο λεπτό.

«Μάνα, να η εγγόνα σου!» είπε, έπειτα από μια μοναδική στιγμή του χρόνου που θα τη θυμόταν για πάντα. Και απρόθυμα αποχωρίστηκε το αγγελούδι

του για να το χαρεί η μητέρα του, που ανήμπορη να σηκωθεί, κοιτούσε με λαχτάρα τον γιο της και την μπέμπα. Της την ακούμπησε απαλά στην αγκαλιά της.

Η κυρα-Αγγελική δάκρυσε σαν στη κουφτίτσα του το μωρό έσφιξε το δάχτυλό της. Έκανε νόημα να της δώσουν το πιατάκι με το αλεύρι από το κομοδίνο στο πλάι της. Βούτηξε στο πιατί τον αντίχειρά της και το σταύρωσε στο μέτωπο με αλεύρι. Με την καρδιά της γεμάτη ήλιο παρέδωσε το μωρό στη συμπεθέρα της.

Η γιαγιά πια Ευγενία, αφού ταχτοποίησε το λεχούδι στην κούνια πλάι στη μάνα του, άφησε τους νέους γονείς να μιλήσουν τα δικά τους, σταυροκοπήθηκε κι έφτυσε τον κόρφο της για καλό και για κακό. Στην κάμαρά της στάθηκε μπροστά στο εικόνισμα της Παναγιάς και άρχισε τις μετάνοιες.

«Τσή λοχούσας το ποδάρ' ους να σερανταρίζ', 'ς σό ταφίν έν*», παραμίλησε και κατάπιε τον κόμπο στο λαιμό της.

Άναψε την ακοίμητη καντήλα της. Για σαράντα μερόνυχτα θα την πρόσεχε να μη σβήσει ούτε λεπτό.

Ωστόσο, ούτε και η μεγάλη χαρά στάθηκε ικανή να ξεπλύνει τον πόνο της μνήμης. Με τις γεμάτες

* Μέχρι τον σαραντισμό της η λεχώνα έχει το ένα της πόδι στον τάφο.

πανάδες παλάμες των χεριών της πίεσε τα αυτιά της. Ήθελε να πάψουν, επιτέλους, το θρήνο οι γοερές φωνές στο κεφάλι της. Ήλπιζε πως ο χρόνος θα την έκανε να λησμονήσει τον πόνο της καρδιάς της.

Ξέλυσε τη μαύρη της μαντίλα και ξέμπλεξε αργά τις χιονάτες μακριές πλεξούδες της. Και ο λογισμός της ακράτητος ταξίδεψε στο χθες.

«Σταματήστε να κλαίτε πια. Τόσα χρόνια πέρασαν. Πάει, φύγαμε εμείς από την Τραπεζούντα. Ναι, ξέρω, κι εσείς φύγατε από τη ζωή. Δεν το θέλατε. Όμως με τον Τούρκο ποιος μπορεί να τα βάνει; Αχ, μπρε Ιορδάνη μ'... Αχ, και να ζούσες... Μισή την αφήκαμε την ευτυχία μας!»

ΟΙ ΜΑΝΕΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Τι είναι αρκετό για να χάσει μια μάνα την ψυχή της; Τα όσα πέρασαν οι μάνες του Πόντου δεν είχαν όριο. Πόνεσαν για την πατρίδα που έχασαν. Έκλαψαν για το άδικο. Λύγισαν για τα παιδιά που έθαψαν.

Τραπεζούντα, 1918. Οι Νεότουρκοι πλέον ήταν ασυγκράτητοι. Το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να εξοντώσουν το χριστιανικό στοιχείο. Βιάζουν, λεπλατούν, ατιμάζουν. Σκελετωμένοι άνθρωποι που μοιάζουν με σκιές, βαδίζουν αγόγγυστα προς τα τάγματα εργασίας.

Οι μάνες του Πόντου για να γλιτώσουν από τις θηριωδίες και τις σφαγές των Τούρκων, θα κρυφτούν άλλες στα βουνά της Σάντας και άλλες θα αναζητήσουν καταφύγιο στον Καύκασο. Με μοναδικό τους εφόδιο τη δύναμη για ζωή, θα αναμετρηθούν με τον πόνο της απώλειας και του ματωμένου ξεριζωμού από τη γενέθλια γη. Δεν θα ανασάνουν πια τη μυρωδιά της μάνας πατρίδας. Έχουν χάσει τον Πόντο τους. Για πάντα.

Και μόλις η ζωή τους χαμογελάσει ξανά, έστω και αχνά, η ιστορία επαναλαμβάνεται, σαν να προσπαθούσε ο Θεός να τις κάνει ακόμα πιο δυνατές μέσα από τις πικρές λύπες. Κατατρεγμένες από τις Σοβιετικές αρχές, πρέπει για δεύτερη φορά να παλέψουν με τα θηρία της φύσης. Ο δρόμος θα τους οδηγήσει στην αγκαλιά της Ελλάδας, της πατρίδας που θα τους δεχτεί με καχυποψία.

Οι μάνες του Πόντου, κουβαλώντας τη δύναμη με την οποία τις είχεμπολιάσει η ρίζα τους, θα δώσουν τον αγώνα τους, και σε πείσμα κάθε δυσκολίας, θα καταφέρουν να σηκωθούν, όσες φορές και αν χρειαστεί να λυγίσουν.

Ευγενία, Σοφία, Δωροθέα. Τρεις γυναίκες που έζησαν τον ξεριζωμό, βιώνοντας τον μέγιστο πόνο για αυτά που άφησαν πίσω. Τρεις γυναίκες που κρίθηκαν όχι μόνο από τη στάση τους απέναντι στη ζωή, αλλά απέναντι στο θάνατο. Μια αληθινή ιστορία ζωής μέσα από τις μαρτυρίες τους.

ΕΞΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΛ0052
ISBN 978-618-5240-41-7

9 786185 240417